

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Metode pravnozgodovinske znanosti

Marko Novak

Article information:

To cite this document:

Novak, M. (2017). Metode pravnozgodovinske znanosti, Dignitas, št. 75/76, str. 201-222.

Permanent link to this document:

[https://doi.org/ 10.31601/dgnt/75/76-13](https://doi.org/10.31601/dgnt/75/76-13)

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Metode pravnozgodovinske znanosti

Marko Novak¹

POVZETEK

Prispevek prinaša celovit pregled metodoloških možnosti na področju pravnih zgodovinskih znanosti. Obravnavane so naslednje metode raziskovanja pravne zgodovine: deskriptivno-kronistična metoda skupaj z različicama sinhrona ter sistematične metode. Zatem prispevek prinaša primerjalno-analitično metodo, ki se nadalje odraža v medzgodovinski metodi ter zgodovinsko-kontemporalni metodi. Sledi vzročna metoda s svojimi verzijami dolgodobne, srednjedobne, kratkodobne in drugih vrst vzročnosti. Navsezadnje gre v prispevku za metodo pravne simbolike, v tem okviru tudi pravno ikonografijo, Jungov pristop k simboliki ter njeni relevantnosti za pravo ter primer pravnozgodovinske obdelave simbola pravičnosti.

Ključne besede: Metodologija pravnih znanosti – pravna zgodovina – nov razvoj znanstvenih metod.

Methods of Legal History

ABSTRACT

The article deals with a comprehensive presentation of different research methods in the area of legal history. The following methods are analyzed: the descriptive-chronologic method inclu-

¹ Izredni profesor za filozofijo prava in teorijo prava ter ustavno pravo. Predstojnik Katedre za teorijo in zgodovino prava na Evropski pravni fakulteti, Nova univerza. Dekan Evropske pravne fakultete. Članek je plod avtorjevega raziskovanja v okviru temeljnega raziskovalnega projekta *ARRS J5-7359: Reforma demokratične in pravne države v Sloveniji*, ki ga v letih 2016-2018 Evropska pravna fakulteta izvaja pod okriljem Fakultete za državne in evropske študije (obe Nova univerza).

ding the synchronic and systematic approaches. Then the comparative-analytic method together with the inter-historical and the historical-contemporary method are considered. After that the casual method follows with its versions of studying long-term, middle-term, short-term and other types of causes. Finally, the method of legal symbolism is dealt with, including legal iconography, Jung's consideration of symbols and their relevance for law. Following the method of legal symbolism, the article concludes with a legal-historical analysis of the symbol of justice.

Key words: Methodology of legal sciences – legal history – new development of scientific methods.

Uvod

Na področju znanosti nasploh kot tudi v sferi »mehkih« znanosti, kamor spada tudi pravna znanost, je metodologija nepogrešljivo poglavje pri raziskovanju, saj določa pot, način ter smer, po kateri se bo raziskovalec gibal pri iskanju ter beleženju svojih ugotovitev. To velja seveda tudi za področje pravnih zgodovinskih znanosti, kjer pripada v ožjem smislu prvenstvo prav pravni zgodovini. Po Vilfanu, ki je v svojem opusu utemeljeval sinhrono, sistematično ter vzročno metodo pravnozgodovinskega znanstvenega raziskovanja prava, so se v slovenski pravni zgodovini uveljavljale in uporabljale tudi nekatere druge metode raziskovanja, ki pa niso bile celovito prikazane ali dovolj analitično razdelane. Tako se zdi pričujoči zapis skromni prispevek k zapolnitve omenjene vrzeli, ki bo bržkone koristil raziskovalcem na tem področju, da se bodo na enem mestu seznanili z metodološkimi raziskovalnimi možnostmi.

Prvo poglavje je namenjeno splošnemu prikazu pomena pravnozgodovinske znanosti kot tudi metodologije znanstvenega raziskovanja pravne zgodovine. Drugo poglavje prinaša vpogled v pomen deskriptivno-kronistične metode, kamor nadalje uvrščamo tudi sinhrono ter sistematično metodo. Tretje poglavje obravnava primerjalno-analitično metodo, ki se nadalje odraža v medzgodovinski metodi ter zgodovinsko-kontemporalni metodi. V četrtem poglavju je obravnavana vzročna metoda s svojimi verzijami dolgodobne, srednjedobne, kratkodobne in drugih vrst vzročnosti. Navsezadnje se peto poglavje ukvarja z metodo pravne simbolike, v tem okviru govori tudi o pravni ikonografiji, Jungovem pristo-

pu k simboliki ter njeni relevantnosti za pravo ter vsebuje primer pravnozgodovinske obdelave simbola pravičnosti.

1. Splošno

Zgodovinska metoda kot znanstvena metoda za raziskovanje prava se je razumljivo najbolj izoblikovala znotraj zgodovine prava ali pravne zgodovine kot posebne pravne znanosti. To na zemljevid pravnih znanosti dokončno postavi zgodovinsko-pravna šola v 19. stoletju.² Pravna zgodovina preučuje pojav prava predvsem iz zgodovinskega stališča, pri čemer preučuje razvoj prava od začetkov človeške družbe do sodobnosti.³ Geneza (gr. *genesis* kot nastajanje, razvoj, razvojni proces)⁴ oziroma genetična metoda zgodovinskega raziskovanja je samo bistvo tega raziskovanja, zato je tu posebej ne razdelamo, je pa to metoda, ki v svojem najširšem smislu zajema vse druge, bolj specialne metode.⁵ Pravna zgodovina predvsem »odkriva,⁶ zbira in kritično opisuje pravne pojave in pojme, jih sistemizira, razvojno povezuje, primerja in skuša vzročno razložiti.«⁷ V tej zgoščeni Vilfanovi misli je skrita poanta pravnozgodovinskega raziskovanja, ki pa jo je treba glede na njegove poskuse še bolj razdelati ter ponuditi primere uporabe teh metod. To sledi v nadaljevanju.

Predmet preučevanja pravne zgodovine je bodisi splošna ali obča pravna zgodovina v smislu svetovne pravne zgodovine, nacionalna pravna zgodovina (v našem primeru slovenska pravna zgodovina) ter zgodovina posameznih pravnih znanosti (npr. zgodovina kazenskega ali civilnega prava). Sicer je osrednja značilnost pravne zgodovine ta, da pravo in posamezne pravne pojave raziskuje razvojno in vzročno.⁸

Metode raziskovanja na področju pravne zgodovine, ki jih tu izpostavljamo kot najpomembnejše, lahko razdelimo na naslednje (i) deskriptivno-kronistična metoda, kamor nadalje uvrščamo tudi sinhrono ter sistematično metodo; (ii) primerjalno-analitična metoda, ki se odraža v medzgodovinski metodi ter zgodovinsko-kon-

² Sergij Vilfan, *Zgodovinska pravotvornost in Slovenci*, 1996, str. 32-35.

³ Sergij Vilfan, *Uvod v pravno zgodovino*, 1999, str. 13.

⁴ France Verbinc, *Slovar tujk*, 1982, str. 236.

⁵ Marica Vernazza, *Objašnjenje u povijesti*, 2008, str. 923-925.

⁶ Vladimir Simič v: Marijan Pavčnik (urednik), *Pravo: leksikon Cankarjeve založbe*, 2003, str. 274.

⁷ Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 13.

⁸ Isto.

temporalni metodi; (iii) vzročna metoda; in (iv) metoda pravne simbolike.

V nadaljevanju sledi najprej shematična predstavitev pomena posameznih metod ter njihovih pristopov, pri čemer je obdelava sprva teoretična, zatem pa pri vsaki metodi in njenih posebnih pristopih sledijo še primeri njene praktične uporabe v delih pravnih zgodovinarjev ali drugih znanstvenih raziskovalcih prava.

2. Deskriptivno-kronistična⁹ metoda

Strinjati se je z Vilfanom, da je zbiranje in (kritično) opisovanje začetek znanstvenega pristopa.¹⁰ Gradivo, ki je relevantno za preučevanje v okviru pravne zgodovinske metode, se sestoji iz zgodovinskih dejstev. Ta so lahko posamična, tudi enostavna, ki se nanašajo na posamezne dogodke (npr. sprejem Vidovdanske ustave v Kraljevini SHS) ali pa kompleksna (tudi kolektivna ali socialna, tudi procesna), ki se nanašajo na družbene procese in razmerja (npr. dogajanja v parlamentu stare Jugoslavije, kjer je – vsaj v začetku – težko prihajalo do dogovorov glede sprejetja nove zakonodaje).¹¹

Zgodovinsko gradivo je najprej treba zbrati in ga primerno urediti. Na ta način ugotovljena dejstva nato opišemo (opis kot deskripcija) v smislu stanja oziroma razvoja nekega zgodovinskega pojava, instituta ali celo stanja stvari na nekem pravnem področju. To je, kot že rečeno, izhodišče vsakega pravnozgodovinskega znanstvenega raziskovanja in posledično pisanja o ugotovitvah.

Lahko se opisuje zgodovinsko stanje in deloma tudi razvoj posameznega pravnega instituta (vertikalno) ali pa se opiše določeno zgodovinsko stanje oziroma njegov razvoj v določenem obdobju, npr. razvoj moderne države v Evropi, v različnih geografskih enotah (horizontalno). Tako sta se v okviru deskriptivno-kronistične metode uveljavila sinhroni ter sistematični način zgodovinskega opisovanja določenega stanja in razvoja. V okviru te metode se sicer bolj posvečamo stanju kot razvoju, kar bi po-

⁹ Beseda kronika iz starogrškega izraza *tà khkronikà* oziroma *khrónos*, ki seveda pomeni čas. Tako je 'kronika' zapis pomembnejših dogodkov zapisan po zaporedju dogajanja. V latinščini imamo izraz *cronica*, ki ima identičen pomen. Soroden izraz je tudi 'kronologija', ki pomeni podatke o dogajanju v določenem času. 'Kronist' pa je pisec kronike oziroma letopisa. France Verbinc (op. pod črto št. 3), str. 390.

¹⁰ Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 13.

¹¹ Marica Vernazza (op. pod črto št. 5), str. 915.

menilo zgodovinsko primerjanja med različnimi zgodovinskimi fazami razvoja določenega pravnega pojava ali instituta, ki je ožje predmet primerjalno-analitične metode. Toda tudi stanje ni nikoli povsem statično, temveč tudi vsaj deloma razvojno.

2.1. Sinhrona metoda

Za to metodo je značilno, da preučuje vsako obdobje za sebe in povezuje pravne pojave v horizontalnih (vzporednih) zvezah. Ta metoda sicer daje bolj zaokroženo podobo nekega časa in bolj nazorno prikazuje pojav v njegovem tedanjem okolju, toda njen problem je, da lahko izgublja povezave s prejšnjo in poznejšo dobo. Ko je torej določeno zgodovinsko pravo obravnavano izključno s pomočjo te metode, jo je treba dopolniti, da bi dobili bolj popolno sliko določenega zgodovinskega stanja, tudi s sistematično metodo in je tako treba preučevanim predmetom še posebej poiskati povezave skozi čas. Sicer se sinhrona metoda bolj uporablja pri prikazu državnopravnih razmer v določenem času na različnih gospodarskih področjih.¹²

Tako so kot primer po sinhroni metodi obravnavana germanška plemenska prava iz obdobja konca antike oziroma zgodnje fevdalne države, pri čemer Vilfan na straneh 34-35 svojega dela Uvod v pravno zgodovino opisuje razvoj plemenskega običajnega prava pri Langobardih, Bavarcih in Frankih. To je bilo pravo, ki je tako ali drugače bilo aktualno tudi za prednike Slovanov, ki so se v tedanjem času naseljevali na sedanjem ozemlju Republike Slovenije. S temi plemeni so predniki Slovencev prihajali v neposredni stik na svojem ozemlju ali pa so ti bili njihovi sosedi. Vilfan v tem delu popisuje stanje oziroma nekatere pomembne značilnosti omenjenega plemenskega prava, ne da bi ga med seboj primerjal in analiziral.

Sicer pa je večina Vilfanovega Uvoda v pravno zgodovino sestavljenega po omejeni sinhroni metodi, razen dveh poglavij, ki jih obravnavamo pri spodnji sistematični metodi. Podobno je učno gradivo urejeno pri učbenikih Šefka Kurtovića, nekdanjega profesorja pravne zgodovine na pravni fakulteti Univerze v Zagrebu, Opšta povijest prava i države I in II. Tako Kurtović v svoji drugi knjigi opisuje razvoj države in pravnih institucij npr. v Angliji od

¹² Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 23.

16.-20. stoletja,¹³ v ZDA od 18.-20. stoletja¹⁴ ter v Franciji od 18.-20. stoletja. Pri tem gre za vzporedne ali horizontalne opise zgodovinskega razvoja, ne da bi šlo za kakšne temeljitejše primerjave med različnimi instituti prava in države na teh geografskih področjih.

2.2. Sistematična metoda

Pričujoča metoda opazuje predmet preučevanja (npr. neko pravno panogo) vertikalno oz. navpično v njenem razvoju skozi ožje ali daljše časovno obdobje. Sicer ta metoda daje bolj povezano razvojno podobo nekega preučevanega pravnega instituta, toda iztrga ga iz vsakdanjega, trenutnega okolja, zato je pri preučevanju zgodovinskega pravnega gradiva, da to ne bo obravnavano preveč izolirano, to metodo treba dopolniti tudi s sinhrono metodo, kar pomeni, da je treba gradivu poiskati povezave v konkretnem zgodovinskem obdobju. Sicer se sistematična metoda bolj uporablja za preučevanje osebnega in premoženjskega prava.¹⁵

Tipična primera uporabe te metode sta poglavji v Vilfanovem učbeniku *Uvod v pravno zgodovino*, in sicer *Odlomki iz civilnega prava* ter *Odlomki iz kazenskega prava* (strani 139-157). Tu se Vilfan osredotoča na določene pravne institute iz civilnega prava (npr. izročitev, obličnost v pogodbenem pravu, utrditev obveznosti, kataster, zakonska zveza) ter kazenskega prava (npr. maščevanje, kazen, kaznivo dejanje, kazenski in kazensko-procesni zakon). Pri tem opisuje njihov razvoj skozi različna obdobja človeške družbe.

Po sistematični metodi je v precejšnji meri napisano tudi Vilfanovo največje delo *Pravna zgodovina Slovencev*. Tam Vilfan opisuje razvoj prava in njegovih institutov na Slovenskem od naselitve Slovanov, prek zgodnjega in visokega srednjega veka, pa vse do novega veka in sodobne države. To sistematičen način zapisovanja je bolj širša struktura dela, kajti znotraj te skupne sheme razvoja posameznih obdobji uporablja Vilfan tudi sinhrono metodo, npr. ko opisuje sočasni vpliv staroslovanskega prava, rimskega ter germanskega prava na prednike Slovencev ob naselitvi na današnje ozemlje države Slovenije.¹⁶

¹³ Šefko Kurtović, *Opća historija prava i države II*, 1990, str. 1-75.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, 1996, str. 23-48.

Četudi je deskriptivna metoda osnova vsakega znanstvenega pisanja, pa je treba razumeti, da je v jedru to le začetek oziroma podlaga za nadaljnje problemsko razumevanje opisane snovi. Tako sta tudi na področju pravne zgodovine pomembni nadaljnji glavni metodi: tj. primerjalna-analitična ter vzročno-interpretativna, ki pomenita bistveno dodano vrednost k opisni ali deskriptivni metodi.

3. Primerjalno-analitična metoda

Primerjava prek analize podobnosti in razlik se zdi nadaljnji korak, ki dopolnjuje golo deskripcijo. Seveda neka dosledna ločitev med golo deskripcijo in vsaj nekaj primerjanja ni smiselna, vendar se zdi primerjava, ki jo tu obravnavamo, tista dodana vrednost, ki povečuje informacijsko kakovost zbranemu gradivu. Takšna zgodovinska primerjava pa ne pomeni le analitične oziroma logične primerjave, temveč gre za kritično ovrednotenje zbranega in primerjanega gradiva.

Spodaj opisujem dva pristopa k takšni zgodovinski primerjavi.

3.1. Medzgodovinska metoda

Pri tej metodi gre za primerjavo med različnimi preteklimi pravno pomembnimi dejstvi in dogajanji kot tistimi, ki so se bodisi zgodili (a) v istem času, a na vsaj dveh različnih krajih. Tu gre za nekakšno horizontalno primerjavo, ki je sicer podobna sinhroni metodi, ki smo jo omenili pri deskriptivni metodi. Gre namreč za drugo fazo v raziskovanju: najprej je treba seveda nekaj opisati, šele nato lahko dele opisanega primerjamo med seboj. Deskripcija brez primerjave lahko obstaja, obratno pa ne. Sinhrona metoda pri opisni metodi pomeni zgolj horizontalno opisovanje brez medsebojne primerjave kot nekakšnega *tertium comparationis*.

Tako lahko primerjamo sočasni obstoj dveh institutov na različnih geografskih ozemljih, npr. pravna instituta zadruge, kot tipično južnoslovanske hišne in premoženjske skupnosti sorodnikov pod enim družinskim poglavarjem, in nemške *Sippe* kot rodbinske enote. Razlika med obema institutoma je predvsem v razvojnih stopnjah ene in druge pri različnih družbenih skupnostih, ki obstaja predvsem zavoljo razvojnih zakonitosti, ne pa zavoljo prevzemanja.¹⁷

¹⁷ Prav tam, str. 28.

Drugi primer uporabe takšne metode bi npr. bila primerjava med veljavnostjo civilnopravnih institutov v času zgodnjega srednjega veka v Vzhodnem rimskem cesarstvu, kjer je še naprej veljavo rimsko pravo in celo doseglo svojo kodifikacijo z Justinjanovim zakonikom, in na pogorišču Zahodnega rimskega cesarstva, kjer so vsaj za pripadnike posameznih germanskih plemen prevladovali instituti plemenskega prava (npr. *Lex Salica* za Salske Franke), za prebivalstvo nekdanjega Zahodnega Rimskega imperija pa vulgarizirano rimsko pravo (*leges Romanae*). Pri tem so bile razlike med temi ureditvami seveda očitne.

Drugi tip medzgodovinske primerjave pa bi se nanašal na (b) isti ali različen kraj in različna zgodovinska časovna obdobja in primerjavo med različnimi pravnimi instituti oziroma dejstvi s teh področij. Šlo bi namreč za časovno vertikalno ali navpično primerjavo med različnimi pravnimi instituti ali drugimi pravnimi dejstvi, ki precej spominja na uporabo prej omenjene sistematične metode. Natančnejša razlika med primerjalno-vertikalno metodo in sistematično metodo bi bila le v nekem poudarku pri prvi na primerjavi ter pri drugi na deskripciji, saj podobno, kot smo že zgoraj poudarili, deskripcija nujno predhodi primerjavi.

Kot zgodovinski primer uporabe takšne metode bi npr. lahko navedli razvoj maščevanja kot načina razreševanja sporov, ki ga obdeluje Vilfan v svojem Uvodu v pravno zgodovino.¹⁸ Maščevanje, ki je bilo splošno dovoljeno v primitivnih družbah kot način ali sredstvo za razreševanje sporov med posamezniki ali družbenimi skupinami, se je v zgodovinskem razvoju vedno bolj omejevalo. Tako imamo v srednjem veku okoli leta 1000 npr. institut božjega miru kot določeno časovno obdobje, ko je bilo maščevanje oziroma so bile fajde kot tovrstni boji med fevdalci prepovedane, do npr. razsvetljenstva, ko so vse bolj prepovedovali dvoboje kot nasilne načine razreševanja sporov.¹⁹ V ozadju tega zgodovinskega razvoja tako opazimo naraščajočo vlogo države kot monopolizatorja fizičnega prisiljevanja, kar je danes praviloma ena izmed osrednjih vlog.

¹⁸ Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 150.

¹⁹ Glej npr. poglavje X. O dvobojih iz slavnega dela *Cesara Beccarie Dei delitti e delle pene*. Ljubo Bavcon (ur.), O zločinih in kaznih, 2002. Glej tudi para. 105 Splošnega zakonika o hudodelstvih in kaznih Jožefa II. Iz leta 1787, pa tudi 19. Poglavje Kazenske postave zoper hudodelstva, pregreške in prestopke Franca Jožefa I. iz leta 1852. Katja Škrubej, *Pravo v zgodovini*, 2010, str. 255-256.

3.2. Zgodovinsko-kontemporalna metoda

George Santayana je zapisal, da tisti, ki se ne spominjajo preteklosti, so obsojeni, da jo še enkrat doživijo. To seveda pomeni, in rek je že skorajda klišejski, da preteklost uči predvsem za sedanjost in opozarja za prihodnost. Zato je primerjanje zgodovinskih dejstev z današnjo situacijo še kako pomembno. Tudi v pravu seveda. Temu je namenjena zgodovinsko-kontemporalna²⁰ metoda.

Pri tej metodi gre za primerjavo nekega preteklega pravno pomembnega dejstva, dogodka ali dogajanja, nemara pravnega instituta s sedanjim, sodobnim stanjem. Gre lahko enostavno za to, kaj se lahko od preteklosti naučimo za sedanjost.

Glede na sodobno hipertrofijo pravnih aktov vsaj v naši družbi, ki pomeni naraščanje števila zakonov, členov v njih, tudi števila sodb in njihove dolžine, je za učno uro sodobnosti precej indikativna zgodovinska primerjava s preteklimi gledanji na takšen pojav kot pojav določene družbe v krizi. Iz zgodovine rimskega prava je znano, da je to najbolj cvetelo v t. i. klasični dobi, ko so delovali klasični pravniki (npr. Gaj in Ulpijan), ki jih je podpiral cesar Avgust v dobi principata. Ti pravniki so se odlikovali z jasnim in pronicljivim slogom pisanja svojih pravnih mnenj in so lahko celo dajali mnenja s cesarjevo avtoriteto. Toda v postklasični dobi, dobi dominata, pravnikom več niso podeljevali privilegija dajanja mnenj s cesarjevo avtoriteto. Zakonodajna oblast je poslej bila le v cesarjevih rokah. Dikcija zakonov, ki so se poslej množili, je postajala čedalje bolj dolgoviezna in nejasna.²¹

Stabilne družbe tudi sicer niso nikoli bile nagnjene k pretiranemu spreminjanju zakonodaje oziroma drugih pravnih pravil. V dobi razcveta starogrške kulture je znano, da so bili stari Grki zelo nenaklonjeni spreminjanju zakonov. Splošno nagnjenje k stabilnosti in trajnosti zakonov je izpričano že v starogrškem leposlovju (Ajshil, Tukidid, Aristotel) in s pravili, ki so urejala postopek predlaganja novih zakonov. O najbolj ekstremnem primeru te vrste je poročal Demosten, in sicer o ljudstvu Lokrijcev, dorskega porekla, ki so živeli na repu italijanskega škornja, in kateri naj bi prvi izmed Grkov sprejeli pisan zakon. Ti so vsakemu, ki je predlagal spremembo zakona, zataknil vrv okoli vratu, in če je bil predlog

²⁰ (lat. *con-*, *tempus*, *temporis* čas) sočasen, istočasen; sodoben. France Verbinc (op. pod črto št. 4), str. 374.

²¹ Viktor Korošec, Rimsko pravo, 1980, str. 24.

zavrnen, so vrv zategnili. Atenci sicer niso imeli tako skrajnih zahtev glede spreminjanja zakonodaje, toda tisti, ki je predlagal nov zakon oziroma njegovo spremembo, je moral vložiti nekakšno vrsto obtožbe (*graphe*) zoper stari zakon in je tvegala, da bo preganjan zaradi neustavnega ravnanja, če je npr. spregledal kakšno formalnost pri tem ali če je bilo moč šteti, da je s tem kršil kakšno temeljno vrednoto. Sicer pa se je proti zatonu atenske dobe takšen postopek močno sprostil, novi zakoni so se nebrzdano množili in zakonodajni postopek je degradiral na nivo mašine za politično obračunavanje, pri čemer je tudi beleženje zakonov postalo kaotično, tako da je bilo pogosto nejasno, ali nek zakon velja ali ne ter ali lahko povsem nasproten zakon velja ob drugem zakonu.²²

4. Vzročna metoda

Vzročna metoda raziskovanja je za pravnozgodovinsko raziskovanje zelo pomembna. Golemu opisovanju zgodovinskih pravnih dejstev daje pomembno vsebino, ki današnja dejstva kot posledico nekih preteklih dogodkov logično poveže s temi preteklimi dogodki v celoto ter daje sedanjosti vzročno-kavzalni smisel.

V nadaljevanju predstavljamo različne vzroke, ki se lahko pojavljajo pri vsebinski interpretaciji današnji pravnih dejstev in dogodkov. Najprej jih na kratko obdelamo teoretično, potem pa predstavimo primere za njihovo razumevanje. Kot primer, za katerega uporabimo to metodo, jemljemo raziskavo Fakultete za državne in evropske študije ter Evropske pravne fakultete o 'Reformi pravne in demokratične države v Sloveniji' (ARRS – št.), kjer raziskovalci z obeh fakultet skušamo ugotoviti, zakaj v Sloveniji in sorodnih državah delujeta demokratična in pravna država (1. in 2. odstavek Ustave Republike Slovenije) po optimalno glede na naše severne in zahodne soses, sicer t. i. »stare članice« Evropske unije. Uporabimo pa tudi nekatere druge primere vzročnega pojasnjevanja iz pravnozgodovinske literature.

4.1. Dolgodobna, srednjedobna in kratkodobna vzročnost

Vilfan opisuje tri vrste vzrokov, katerih preučevanje je relevantno za uporabo te metode: gre za dolgodobne, srednjedobne in kratkodobne vzroke oziroma njihovo vzročnost.

²² John M. Kelly, *A Short History of Western Legal Theory*, 2007, str. 11.

Dolgodobni vzroki segajo do kolikor mogoče prvotnih vzrokov za oblikovanje določenega pravnega instituta oziroma pravnega pojma. Teh vzrokov se ljudje seveda ne zavedajo več, saj so preveč oddaljeni. Tako tovrstna vzročna veriga sega čez stoletja in delno tisočletja in le z njenim poznavanjem je moč razložiti določene pojave in strukture v današnjih družbah. Na takšen način je moč obrazložiti oziroma pojasniti npr. razvoj etničnih skupin (t. i. etnogenezo) kot povezavo med njihovimi preteklimi preseljevanji in naseljevanji ter prebivalsko strukturo v sodobnih državah.²³

Prek te metode je moč tudi vzročno razložiti pojav zasebne lastnine v človekovi družbeni skupnosti.²⁴ Tako bi lahko pojasnili pojav večjega obsega zasebne lastnine s preseljevanjem plemen ob koncu antike, ko so v začetku srednjega veka plemena iz stanja rodovno-plemenske ureditve počasi prehajala v višje razvojne oblike. Kot posledica bojnih pohodov in osvajanj ozemlja ob preseljevanju in prisvajanja večjega deleža vojnega plena s strani poveljnikov, so ta plemena prehajala iz »politične« ureditve vojaške demokracije vse bolj v vojaško aristokracijo. Ob naselitvi se je takšno razslojevanje v smislu nadaljnjega razvoja instituta zasebne lastnine le še stopnjevalo in je vodilo v razvoj fevdalizma ter njegovo širitev po Evropi.²⁵

Poleg tega je tudi v zvezi z zgoraj omenjenim vprašanjem iz projekta ARRS mogoče preučevati in o njem razmišljati dolgodobno v smislu, kateri dolgodobni vzroki so nemara vodili do današnjega stanja slovenske demokratične in pravne države, ki ni tako razvito, kot bi lahko bilo. V tem smislu bi se lahko vprašali, ali vzroki, ki so povezani z etnogenezo, lahko v kakršni koli smeri pojasnijo današnje odklone? Zato je treba pogledati precej nazaj. Ko so se naši predniki pričeli naseljevati na današnje ozemlje Slovenije, so bili tu prisotni vsaj trije dejavniki, ki so lahko vplivali na tedanji pričetek razvoja demokratično-pravnih dimezij. Najprej je to seveda bil slovanski dejavnik: naši predniki so s seboj prinesli svoje navade, običaje in bržkone tudi plemensko pravo. Glede demokratičnosti so sicer za južne Slovane, ni pa razloga, da bi za »slovenske« Slovane razmišljali drugače, bizantinski avtorji izpričali njihovo precejšnjo demokratičnost in svobodoljubnost, da denimo niso ujetnike

²³ Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 14-15.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

držali pri sebi predolgo, pa vendar so med njimi opazili tudi precejšnjo nesložnost in anarhičnost.²⁶

Poleg tega je izpričan tudi precejšen pomen kolektivnosti med našimi predniki v zvezi s pojmovanjem zasebne lastnine, saj je izpričano njihovo precejšnje razumevanje »individualizma« rimskega prava v zvezi s pojmovanjem zasebne lastnine npr. ob njenem prehodu v primeru dedovanja z umrlega na dediče.²⁷ Gotovo je, da so bili njihovi plemenski običaji bistveno manj razviti v primerjavi z rimskim pravom, s katerim so prihajali v stik na tem ozemlju. Pomemben za naše prednike je bil tudi kasnejši vpliv germanskih prav; v neposredni bližini so živela germanska plemena, ki so bila v tej soseščini že prej naseljena in so že prej sprejela fevdalizem. Bržkone pa ob sami naselitvi niso bila na višji fazi razvoja kot naši slovanski predniki. S kasnejšo izgubo suverenosti so naši predniki živeli kakšnih tisoč let v germanskem pravnem okolju, najprej Nemško, nato Avstrijsko cesarstvo. V tem skupnem pravnokulturnem okolju so šli skozi fazo razvoja fevdnega prava, recepcijo rimskega prava, kodifikacije itd. Vse do propada Avstro-Ogrske monarhije, ko so Slovenci izstopili iz germanskega pravnega okolja. Tu bi denimo zaključili s t. i. dolgodobnimi vzroki za slabše stanje demokratične in pravne države kot npr. na evropskem Zahodu ali Centru.

Ker smo živeli v istem pravnem okolju in tako v isti pravni kulturi kot danes razvita Evropa (tu mislim predvsem na Srednjo Evropo: Nemčija, Avstrija, Švica, pa tudi Zahod: severna Italija), ni nikakršnega razloga, da bi današnje probleme glede demokratične in pravne države Slovenije lahko pripisali dolgodobnim vzrokom. To bi bila tudi ena izmed delovnih hipotez omenjene raziskave v zvezi z njenimi zgodovinskimi dimenzijami.

Med srednjedobne vzroke šteje Vilfan dejstva, katerih vplivi na nastanek nekega pravnega pojava delujejo skozi daljši čas in imajo v zavesti ljudi še precej žive ali sicer opazne korenine. Ti se odražajo v gospodarski in družbeni strukturi določene dobe. Sem Vilfan šteje npr. vpliv raznih tehnoloških izumov (predvsem glede novih prometnih sredstev) na razvoj objektivne odškodninske odgovornosti.²⁸ V zvezi z zgoraj omenjeno raziskavo pa bi naslednja hipoteza bila, da se je ravno v odhodu iz germanskega sveta, ki je

²⁶ Katja Škrubej (op. pod črto št. 19), str. 86.

²⁷ Metod Dolenc, Slovenski pregovori in reki pa naše pravo, 1936, str. 37.

²⁸ Prav tam, 14.

bil tedaj sicer nujen, saj je nemški pritisk na slovensko nacionalno bit slednji ni dovoljeval ustreznega razvoja, pričel negativni trend glede razvoja slovenske demokratične in pravne države. Da bi to bolje utemeljili, bi bilo treba raziskati, in tu poleg vzročne metode uporabiti predvsem primerjalno-analitično metodo, razvoj pravne in demokratične države po razpadu Avstro-Ogrske monarhije npr. v Avstriji, na Madžarskem, na Češkoslovaškem. Med bistvenimi srednjedobnimi vzroki za zaostanek slovenske demokratične in pravne države za razvito Evropo pa je gotovo bilo obdobje socializma z ideološkim podstatom odmiranja države in prava na poti v komunistično družbo ter političnim totalitarizmom. Tu je šlo za številna področja, kjer se je tedanja socialistična družba odmikala modernim standardom pravne in demokratične države. Pri tem pa bi bilo s primerjalno-analitičnega vidika zanimivo videti, kakšen je bil za razliko od Slovenije razvoj pravne in demokratične države v povojni Avstriji in Nemčiji ter tudi v tedanjem socialističnem bloku pod vodstvom Sovjetske zveze (npr. Češkoslovaška, Poljska, Madžarska).

Kratkodobni vzroki pa so tisti, ki so neposredno privedli do nekega pravnega pojava, npr. konkretna zasebna iniciativa, konkretni vplivi na oblikovanje zakona (določena parlamentarna razprava, določeno glasovanje). S tem se po Vilfanu ukvarjajo predvsem t. i. pozitivno pravne vede, ki preučujejo »voljo zakonodajalca«. ²⁹ V zvezi z omenjeno raziskavo bi med kratkodobnimi vzroki raziskali predvsem obdobje po osamosvojitvi Slovenije v zvezi z reformami pravne in demokratične države: pri katerih konkretnih reformnih ukrepih smo storili napake, kjer nismo šli dovolj daleč, kaj bi še morali storiti v Sloveniji v vidu potrebnih reform, pa tega nismo? V kombinaciji s primerjalno-analitično metodo bi tu lahko raziskali stanje v drugih evropskih postsocialističnih državah: Češka, Slovaška, Poljska, Madžarska, morda predvsem tudi bivša Nemška demokratična republika oziroma kaj so bili potrebni ukrepi glede tamkajšnje reforme pravne in demokratične države v smislu približevanja in izenačevanja standardov s sodobno pravno in demokratično državo v zahodnem delu Zvezne republike Nemčije. Jasno bi bilo zanimivo videti, kakšen je bil razvoj od devetdestih let naprej oziroma v čem se danes razlikuje sodobna avstrijska pravna

²⁹ Prav tam, 13.

in demokratična država od slovenske – še posebej glede na to, da smo nekdaj bili tudi formalno del iste pravne kulture.

4.2. Nadaljnja členitev vzročnosti

Glede vzročnosti oziroma samih zgodovinskih vzrokov, ki so vodili do določenih posledic v kasnejši družbi, oziroma ožje glede sodobne pravne in demokratične države v Sloveniji, bi lahko nadalje razpravljali o različnih dimenzijah posameznih vzrokov.

Neposredni vzroki bi denimo bili tisti, ki so neposredno oziroma direktno vodili do določenih posledic. Tako bi bilo zgodovinsko dejstvo nepopolne neodvisnosti sodstva v obdobjih po drugi svetovni vojni v Sloveniji neposreden vzrok za razne politične procese, kjer je šlo za očitno kršitev človekovih pravic in kjer so obsojenci na teh procesih tudi doživeli določeno rehabilitacijo s strani demokratične države Slovenije. Posreden vzrok bi bil tisti, ki sicer ni vodil neposredno do neke posledice, je pa do nje vodil prek nekega drugega vzroka – v zvezi z zgoraj omenjenimi vzroki bi to lahko bil povojna odstranitev odličnih profesorjev prava z lastno neodvisno držo iz pravnega izobraževanja, kar je posledično vodilo do negativne selekcije v pravnem izobraževanju. Sicer pa je od vzrokov razlikovati povode. Po Vilfanu so povodi le nekakšni sprožilci nekaterih že »delujočih« oziroma dozorelih vzrokov (npr. neka sodna zmota je vplivala na premike v kazenskem pravu ali postopku).³⁰ V primeru sodobne slovenske pravne in demokratične države je povod gotovo primer Patria, ki je vsaj v določenem delu pravne stroke sprožil razpravljanja o stanju slovenske demokratične in pravne države in vzrokih za njeno podoptimalno delovanje.

Poleg tega bi glavni vzrok bil osrednji vzrok, ki je vodil do določene posledice. Pri podoptimalnem delovanju demokratične in pravne države je to lahko srednjeročna posledica socializma s totalitarizmom in s sistematično gojeno ideologijo odmiranja države in prava. Pri tem bi bil stranski vzrok tisti, ki je obstransko prispeval isti posledici (npr. četudi stihijska, nenačrtna negativna selekcija v pravniški poklic).

Nenazadnje bi nek nujen razlog bili tisti, ki je zagotovo vodil do določene posledice in ki ga ni težko dokazati oziroma obstaja jasna vzročna zveza. Takšen je prav gotovo srednjedobna sociali-

³⁰ Sergij Vilfan (op. pod črto št. 3), str. 13.

stična dediščina polpretekle Slovenije. K temu bi med nujne kratkodobne vzroke lahko dodali tudi neuspele reforme pravosodja v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Med verjetne vzroke za določeno posledico pa lahko štejemo tisti, ki niso povsem dokazani, se pa zdijo verjetni. Sem bi lahko v zvezi z našo problematiko lahko dodali feminizem v sodstvu oziroma vsaj neenakopravno zastopstvo spolov slovenskem sodstvu. Temu bi lahko dodali še nekakšno lažno solidarnost med pravniškimi poklici oziroma neke vrste klientelizem. Takšen verjeten vzrok za nastanek neke posledice bi se zdela tudi Daviesova ideja, da je srednji vek v Evropi nastal zavoljo Arabske okupacije Sredozemlja, s čimer so Arabci prekinili trgovske poti Evropejcev na Bližnji in Daljni Vzhod in jih tako prisilili v avtarkijo.³¹

5. Metoda pravne simbolike

5.1. Pravna ikonografija in pravna simbolika

Pravno simboliko kot vejo pravne zgodovine bi lahko uvrstili v širše področje pravne ikonografije. Ikonografijo štejemo za »vedo, ki opisuje in razlaga umetniške podobe in kipe, njihovo vsebino, pomen uporabljenih simbolov ipd.«³² V širšem smislu bi lahko dejali, da zajema vsaj tudi še tudi heraldiko (grboslovje) in numizmatiko³³ (vedo o denarju). Za razliko od pisave, ki danes seveda prevladuje tudi v pravu, je pri ikonografiji v ospredju določena podoba, ki ji je treba dati nek pomen – ko gre za pravno upoštevne podobe seveda pravni pomen.³⁴

Pravna ikonografija je nasploh podobno kot pravna simbolika še posebej pomembna za starejša obdobja, tako predvsem za srednji vek, ko je bila pismenost precej slabo razširjena in je kot takšna nadomeščala pisna pravna dejanja in prispevala k njimo-

³¹ Norman Davies, *Europe: A History*, 1997.

³² France Verbinc (op. pod črto št. 4), str. 282.

³³ Ljubomirka Krkljuš, Srdan Šarkič, *Opšta istorija države i prava*, 1986, str. 11.

³⁴ Danes se zdi vloga podobe, slike, simbola – zdaj poleg! Pisave – znova aktualna npr. v pravni argumentaciji. K temu je veliko prispeval t. i. multimodalni pristop k pravni argumentaciji, ki poleg pisane besede upošteva tudi avdio, video, celo tudi neverbalno komunikacijo in ostale pristope, ki presegajo pisano komunikacijo. Vse te oblike namreč vplivajo na percepcijo in tudi evalvacijo pravnih odločevalcev. Holistično epistemološko spoznanje je, da na odločitev ne vplivajo le racionalni, temveč tudi iracionalni vidiki. Pri tem je vloga oziroma razmerje glede deleža racionalnih ter iracionalnih vidikov, ki vplivajo na pravno odločitev, drugotno vprašanje. O tem glej teme letnih srečanj na pravnem oddelku Univerze v Trentu (t. i. Trento Days on Rhetoric).

vemu razumevanju.³⁵ Tako ima posamezno ikonografsko gradivo posebno vlogo, saj na viden način predstavlja posamezno pravno stanje, daje vsaj dodatno informacijo, ki dopolnjuje, nemara korigira ali potrjuje določeno pravno stanje ali dejstvo.³⁶ V tem smislu predlaga Kochner delitev pravnozgodovinskih virov na primarne (pravna besedila) in sekundarne (besedila, posredno povezana s pravnim gradivom, ilustracije, predmeti, stavbe),³⁷ ki so povezani s pravnim življenjem. Tu je treba paziti na to, koliko takšen sekundaren vir resnično predstavlja pravno stanje ali dogajanje, pri čemer je še poseben njen interdisciplinarni pravnozgodovinski vidik.³⁸

Če gre pri pravni ikonografiji in posledično pravni simboliki za t. i. sekundarne pravnozgodovinske vire, bi tudi metoda, ki jo uporabljamo pri tem, lahko imela sekundarni oziroma pomožni pomen v primerjavi s prej naštetimi metodami.

Poseben pomen znotraj omenjene pravne ikonografije ima pravna simbolika. Tu ne gre le za podobo, iz katere sicer nujno izhaja, temveč za iskanje simbolnih pomenov v njej.

O pomenu simbolov v pravu ali pravni simboliki je v sodobnem času pisal veliki slovenski pravni zgodovinar Sergij Vilfan, v svojem delu *Zgodovinska pravotvornost in Slovenci*.³⁹ Pomen pravnih simbolov je po Vilfanu v tem, da udeležencem nekega pravnega dejanja nazorno predstavijo pravni pomen določenega dejanja.⁴⁰ Preučevanje pravne simbolike – seveda bolj z zgodovinskega stališča – je posebna veja pravne zgodovine.⁴¹ Kot pravni zgodovinar je Vilfan preučeval pravne simbole tako predvsem s pravnozgodovinskega stališča. Pravnozgodovinski pomen simbolike je v preučevanju določenih zgodovinskih pravnih simbolov kot tistih, ki torej ne veljajo več in so bili značilni s svojim simbolnim pomenom za določeno zgodovinsko obdobje.

Vilfan je poleg zgolj deskriptivnega zgodovinskega opisovanja pravnih simbolov nakazal njihov morebitni globlji pomen oziroma »globlje korenine«,⁴² omenjal je tudi »iskanje globokoumnih simbolnih razlag«. ⁴³ Na tem mestu je zanimiva tudi omemba staro-

³⁵ Sergij Vilfan, (op. pod črto št. 2), str. 111-112.

³⁶ Borut Holcman, K pravni ikonografiji – metoda obdelave virov pravne zgodovine, v: Vincenc Rajšp, Ernst Bruckmüller (urednika), Vilfanov zbornik, ZRC SAZU, Ljubljana, 1999, str. 681.

³⁷ Gernot Kochner, Zeichen und Symbole des Rechts, 1992, 10.

³⁸ Borut Holcman (op. pod črto št. 36), str. 682.

³⁹ Glej Sergij Vilfan (op. pod črto št. 2), str. 111-119.

⁴⁰ Prav tam, 111.

⁴¹ Prav tam, 112.

⁴² Prav tam, 111.

⁴³ Prav tam, 119.

ste slovenske pravne zgodovine, Metoda Dolenca, začetnika preučevanja pravne simbolike na Slovenskem, ter njegovo preučevanje predvsem slovenskih pravnih simbolov z vidika »spoznavanja duševnosti slovenskega naroda.«⁴⁴

O pravni simboliki je torej moč pisati s pravnozgodovinskega vidika, seveda pa to ni ovira, da ne bi preučevali pomen simbolov in simbolnega tudi v sodobnem pravu. Mogoče je preučevati (1) stare pravne simbole in njihove pomen v preteklem času (npr. grbi starih plemiških družin v srednjem veku), možno je preučevati (2) (stare) simbole, ki so »klasični«, kar pomeni, da še danes veljajo, a so morebiti imeli včasih drugačen pomen kot danes (npr. simbol pravičnosti kot univerzalen, katerega podoba se je s časom spreminjala), mogoče pa je preučevati tudi neke druge simbole, ki so se bolj uveljavili v današnjem času (npr. sodobne zastave nacionalnih držav z vso njihovo figurativno in barvno simboliko). Tako je mogoče preučevati zgodovinsko pravno simboliko kot tudi sodobno pravno simboliko in možne so tudi primerjave med njhovima pomenoma, kar bi tudi lahko bilo del pravne zgodovine.

Po drugi strani pri preučevanju poleg časovnega lahko ločimo tudi prostorski ali geografski vidik. Tako lahko preučujemo nacionalne ali državne pravne simbole, regionalne (npr. evropske ali ožje evropske) pravne simbole ali celo univerzalne ali občečloveške pravne simbole.

5.2. Jungova simbolika in pravo

Večina avtorjev, ki se je ukvarjala s simboli oziroma simboliko, poudarja nekakšen globlji pomen in vrednost simbolov, pri čemer naj bi simboli delno razkrivali, delno skrivali vsebino, ki jo sporočajo v ne povsem logično-racionalnem, vsekakor ne-eksaktnem jeziku. Za njihovo prepoznavanje je bolj značilen racionalno-intuitivni, zato delno iracionalni jezik. So namreč določene šifre skrivnosti, saj ne gre za razumsko očitnost, pri čemer velja, da jih je treba vseskozi dešifrirati. Simboli segajo onkraj očitnega pomena, v sebi torej skrivajo latentni pomen ter so nabiti s čustvenostjo in dinamiko. So na intelektualni ravni ideje.⁴⁵

⁴⁴ Prav tam, 115; glej tudi Metod Dolenc, Simbolična pravna dejanja in izražanja med Slovenci, 1938, str. 242-258.

⁴⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Slovar simbolov, 2006, str. 5-19.

Po Jungu starejši, ko je simbol, bolj je kolektiven in univerzalen in bolj ko je abstrakten, diferenciran in specifičen, manj ima svoje bistveno univerzalne lastnosti. Za Junga sicer simbolične celote tvorijo arhetipe, ki so globoko zapisani v nezavedno ter se izražajo s posebnimi simboli, nabitimi z veliko energetske močjo.⁴⁶

Bolj očitni od simbolov so znaki ali znamenja, iz katerih izhaja njihov očitni pomen. Med znamenja ali znake bi spadali emblemi, atributi, alegorije, metafore, analogije, simptomi, sindromi, parabole ali prilike, apologije. Ti ne presegajo ravni neposrednega pomena, ki ga prenašajo. Ta sredstva igrajo vlogo ogledala, vendar ne stopajo iz okvira predstavitve. Sem bi spadali tudi matematični in znanstveni simboli. Tako abstrakcija prazni simbol in spočenja znamenje.⁴⁷ Tudi Vilfan je menil, da za vsakim pojavom ne gre iskati globlje simbolike.⁴⁸

Simboli so odraz psihičnega dogajanja in imajo v sebi močno psihično energijo. Več imajo te energije, bolj kot so še živi. Kot kolektivni simboli, kar so tisti, s katerimi se ukvarja pravna zgodovina, saj je pravo bistveni izraz človekove družbe, so projekcija vsebin človekove duše v določeni preteklosti. Vanje je kolektiv projiciral globlji pomen od le trenutno očitnega. Tako je simbolika v prejšnjih časih, ko še ni bila poudarjena tolikšna pismenost, igrala še večjo vlogo.⁴⁹ Danes je najbrž njena vloga manjša, a gotovo jo še ima, kajti za okviri formalne racionalnosti, na katero pravniki največ stavimo, se gotovo skriva še veliko različnih dejavnikov človeške motivacije.

V nadaljevanju sledi pravnozgodovinska obdelava simbola pravičnosti po metodi pravne simbolike.

5.3. Primer pravnozgodovinske obdelave simbola pravičnosti

Takšen univerzalni simbol, torej značilen za vse človeške družbe, je denimo pravičnost, ideja neločljivo povezana s pravom.

Predhodnica starogrške boginje pravičnosti je bila egipčanska boginja *Ma'at*. Sicer se je pojem *Ma'at* v starem Egiptu uporabljal tako kot načelo kot ime za božanstvo. Kot univerzalno etično načelo je *m'aat* pomenilo resnico, uravnoteženost, red, pravo, mora-

⁴⁶ Carl G. Jung, *Človek in njegovi simboli*, 2003.

⁴⁷ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (op. pod črto št. 45), str. 7-8.

⁴⁸ Sergij Vilfan, (op. pod črto št. 2), str. 117.

⁴⁹ Isto.

lo ter pravičnost, tudi nekakšen popoln red, h kateremu težimo. Glavni zaščitnik *ma'at* v starem Egiptu je bil faraon, ki naj bi spoštoval to načelo kot red prek sprejemanja pravili in med sojenjem. *Ma'at* se je uveljavljal tudi kot koncept pravičnosti pred staroegipčanskimi sodišči. Kot božanstvo je *Ma'at* poosebljala univerzalno harmonijo kot božanstvo, ki uravnava zvezde, letne čase ter dejanja tako človeških bitij kot bogov, skratka kot tista, ki pomeni in brani red v univerzumu nasproti kaosu.⁵⁰

Kasneje, ko so stari Egipčani pričeli božanstva predstavljati v parih, se *Ma'at* kot ženska pojavlja z bogom Thoth, pri čemer je ta predstavljal (Platonov) logos, *Ma'at* pa božansko modrost. *Ma'at* je imela pomembno vlogo pri selitvi duš v zvezi z nagrajevanjem čistosti ter kaznovanjem grešnosti, pri čemer je pomagala Oziris pri poslednji sodbi mrtvih, s tem da je tehtala njihova srca. *Ma'at*, ki je bila hčerka sončnega kralja Ra, je nosila meč ter pero v laseh, ki naj bi simboliziralo resnico in pravičnost, toda ni imela tehtnice.

Tudi stari Grki so poznali dva vidika pravičnosti: na eni strani načelo *temida* (*ali temis*) kot bolj metafizični koncept ali ideja nekakšne božje odločitve ali ugotovitve, skratka božansko pravo.⁵¹ Po drugi strani imamo načelo *dike* kot zemeljsko pravo, ki imitira *temido*. Če je *temida* bolj božanske narave, se *dike* kaže skozi sodbe sodnikov, je bolj praktično načelo. Razvoj iz temide v dike kaže na delno sekularizacijo starogrškega pojmovanja pravičnosti.

Eden prvih poimenovanj Temide kot mitološkega božanstva, povezanega s pravičnostjo, najdemo pri Hesoidu. V starogrški mitologiji omenja Hesoid v svoji Teogoniji Temido med šestimi hčerkami in šestimi sinovi (t. i. predhelenski Titani) Gaje in Urana (zemlja in nebo). Temida mu predstavlja univerzalno, tudi kozmično božanstvo, medtem ko imenuje Dike, hčerko Zeusa in Temide, kar je zemeljsko pravičnega.⁵² Dike je izvrševala sodbe in kaznovala ter tako s skupaj s svojo materjo izvrševala končne odločitve Moir. Za Hesoida je pravičnost v temelju verskega in moralnega življenja ter je utelešenje božanske volje.

V starorimskem času je pravičnost upodobljena kot *Justitia*, ki je eni roki pogosto držala tehtnico, v drugi roki pa meč, pri

⁵⁰ Wallis E. A. Budge, *The Gods of the Egyptians: Studies in Egyptian Mythology*, 1969, str. 400-416; Siegfried Morenz, *Egyptian Religion*, Cornell University Press, New York, 1992, str. 273.

⁵¹ John M. Kelly (op. pod črto št. 22), str. 7.

⁵² Martin L. West (prev.), *Theogony and Works and Days*, 1988, str. 40.

čemer je imela pogosto zavezane oči. Zanimivo je, da so v obdobju 19. stoletja, v dobi velikih kodifikacij, boginjo pravičnosti prikazovali brez zvezanih oči in brez tehtnice, ki jo je v njenih rokah zamenjala (debela) knjiga. Bolj ko gremo v čas sodobnosti, pa postaja simbol pravičnosti vedno bolj brezoseben v smislu, da se pojavlja bolj le tehtnica, brez da bi jo kakšna oseba držala v rokah.

Zaključek

Metode znanstvenega raziskovanja so nepogrešljiv pripomoček ne le vsakega resnega znanstvenika, temveč tudi študentov vsaj v tistih delih, kjer se ukvarjajo ali se, boje rečeno, morajo ukvarjati s študijsko problematiko na znanstven način: že od seminarske naloge, diplomskega in magistrskega, pa vse do doktorskega dela – seveda z različno mero intenzivnosti. Tiste ali tisti tozadevno najboljši in najambicioznejši bodo navsezadnje sami postali pravni znanstveniki. Torej je pričujoči prispevek namenjen (tudi) njim.

Sicer pa je področje pravne zgodovine precej ozko ter hkrati interdisciplinarno področje: terja pravnika s posebno afiniteto do zgodovine. Zato je tovrstnih študij v maloštevilčni Sloveniji malo in vsaka kolikor toliko poglobljena je nadvse koristen prispevek k temu sila zanimivemu področju.

Seznam virov in literature

- Bavcon Ljubo (ur.), O zločinih in kaznih, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2002.
 Budge E. A. Wallis, The Gods of the Egyptians: Studies in Egyptian Mythology, Dover Publications, New York, 1969.
 Chevalier Jean, Gheerbrant Alain, Slovar simbolov, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2006.
 Davies Norman, Europe: A History, Pimlico, London, 1997.
 Dolenc Metod, Slovenski pregovori in reki pa naše pravo, Vodnikova pratika (1936), str. 36-41.
 Dolenc Metod, Simbolična pravna dejanja in izražanja med Slovenci, Slovenski Pravniki, št. 9-10 (1938), str. 242-258.
 Holcman Borut, K pravni ikonografiji – metoda obdelave virov pravne zgodovine, v: Vincenc Rajšp, Ernst Bruckmüller (urednika), Vilfanov zbornik, ZRC SAZU, Ljubljana, 1999, str. 681-687.
 Jung Carl G., Človek in njegovi simboli, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2003.
 Kelly John M., A Short History of Western Legal Theory, Oxford University Press, Oxford, 2007.
 Kochner Gernot, Zeichen und Symbole des Rechts, Verlag C. H. Beck, München, 1992.
 Korošec Viktor, Rimsko pravo, Pravna fakulteta, DDU Univerzum, Ljubljana, 1980.
 Krkljuš Ljubomirka, Šarkić Srdan, Opšta istorija države i prava, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 1986.
 Kurtović Šefko, Opća historija prava i države II, Narodne novine: Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1992.
 Morenz Siegfried, Egyptian Religion, Cornell University Press, New York, 1992.
 Simič Vladimir (pravnozgodovinska gesla) v: Pavčnik Marijan (urednik): Pravo: leksikon Cankarjeve založbe, Cankarjeva založba, Ljubljana, 2003.

- Škrubej Katja, Pravo v zgodovini, GV Založba, Ljubljana, 2010.
Verbinc France, Slovar tujk, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1982.
Marica Vernazza, Objašnjenje u povijesti, Filozofska istraživanja 28 (4) (2008), str. 913-928.
Vilfan Sergij, Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana, 1996.
Vilfan Sergij, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1996.
Vilfan Sergij, Uvod v pravno zgodovino, Uradni list, Ljubljana, 1999.
West Martin L. (prev.), Theogony and Works and Days, Oxford University Press, Oxford, 1988.

